

בל תשחית ועולמנו

הרב יונתן נראל, תרגום ע"י שמאי פישמן
נכתב כחלק של פרויקט Jewcology.org, Canfei Nesharim, and ROI Innovation Fund

הציווי על "בל תשחית" – לא להרוס או לבזוז – נחשב זה זמן רב כגורם מרכזי באתיקה הסביבתית היהודית. אכן הרב נורמן לם מבין זאת כ"נורמה התנ"כית המתייחסת בצורה הישירה ביותר לאקולוגיה". מה הבסיס לציווי לא לבזוז? אנו נבחן איך המסורת היהודית אוסרת באופן גורף על מעשי ביזבז, כיצד ביזבז גורם להתדרדרות כדור הארץ, וכיצד המנעות מביזבז יכולה לעזור לנו לשפר את חיינו הן מבחינה פיסית והן מבחינה רוחנית.

בספר דברים פרק כ פסוקים י"ט-כ כתוב: **כִּי תִצְוֶה אֶל עֵיר יָמִים רַבִּים לְהִלָּחֵם עָלֶיךָ לְתַפְשָׁהּ לֹא תִשְׁחִית אֶת עֵצָהּ לְגִדְחַת עָלֶיךָ גֵרְזֹן כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכְלֻ וְאֵתוּ לֹא תִכְרֹת כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה לְבֹא מִפְּנֵיךְ בְּמִצּוֹר: רַק עֵץ אֲשֶׁר תִּדְעַ כִּי לֹא עֵץ מֵאֲכָל הוּא אֵתוּ מִשְׁחִית וְכָרְתָּ וּבְנִיתָ מִצּוֹר עַל הָעֵיר אֲשֶׁר הוּא עֵשָׂה עִמָּךְ מִלְחָמָה עַד רִדְתָּה:**

התורה אוסרת על כריתת עצי פרי בעת מלחמה. אולם חכמי התלמוד (200 עד 500 לספה"נ) מבינים את פס' י"ט הנ"ל כעקרון כללי מעבר לעניין מלחמה ועצי פרי. אם ליהודים אסור לגדוע עצי פרי בתקופה קיצונית של מלחמה, על אחת כמה וכמה שעקרון זה תקף בימי שגרה.

האיסור הכללי על הרס בלתי נצרך הנובע מאיסור כריתת עצי פרי במלחמה, מלמד שאסור להרוס ישירות או בעקיפין כל דבר שיכול לשמש בני אדם. הדבר נוגע לביזבז אנרגיה, ביגוד, מים, כסף ועוד. לפי התלמוד איסור זה כולל הבערת נפט או דלק באופן בזבזני (בבלי שבת ס"ז ע"ב). מקורות רבניים מאוחרים יותר אף מסיקים שהתורה אוסרת על ביזבז כל משאב שיכול לשמש את בני האדם.

רבי ישמעאל (מן התלמוד) מסיק דבר נוסף: אם התורה אוסרת עלינו להרוס עצי פרי, עלינו להיזהר פי כמה שלא להרוס את הפירות עצמם. רבי משה יצחק פורהנד מציין שמקורות רבניים בני זמננו מסכימים, בהתבסס על לימוד זה, שאסור מן התורה להשמיד פירות ראויים למאכל. זה נוגע לכל מזון אכיל ולא רק לפרי העץ.

הרש"ר הירש כתב (לדברים פרשת שפטים פרק כ פסוק כ) **אולם האיסור להשחית אילנות שלא לצורך בעת מצור נאמר רק דרך דוגמה, ו"בל תשחית" אוסר להרוס שום חפץ שלא לצורך. נמצא ש"לא - תשחית" האמור כאן הוא אזהרה מקיפה לאדם: אל ינצל לרעה את מעמדו בעולם כדי להשחית דברים מתוך מצב רוח, תאוה או אפילו רק מתוך חוסר מחשבה. ה' שת את עולמו לרגלי האדם כדי שישתמש בו בחכמה, ורק לצורך זה נתן לו רשות "לכבוש" את הארץ ו"לרדות" בה (ראה סמ"ג, לא תעשה רכט).** לפי זה נראה לנו שזה סדר המשפטים הכתובים כאן: "לא - תשחית את - עצה" הוא האיסור

הכללי להשחית אפילו עץ סרק במקום שהמטרה איננה אלא להשחית: "לנדח עליו גרזן". "כי ממנו תאכל ואתו לא תכרת" הוא המצוה לקיים והאיסור לכרות עצי פרי:

כיום אנו משתמשים ומבזבזים כמויות רבות של משאבים, אכן נוהגים מסוימים בחברה המערבית מתנגשים עם עקרון "בל תשחית". הבה נבחן דוגמא מודרנית אחת של "בל תשחית" הנזכרת למעלה, והיא השלכת מזון ראוי למאכל.

לפי מחקר שהתפרסם ב-2011 על ידי ארגון המזון והחקלאות של האו"ם, "בערך שלישי מהמזון שמוצר בעולם לצריכה אנושית מידי שנה, דהיינו 1.3 מיליארד טון, אובדת או מתבזבזת". בארצות הברית פחות משלושה אחוזים מפסולת זו מושקת או ממוחזרת. בזמן שחלק מפסולת מזון זה היה בלתי אכיל, חלק ממנו היה מזון שהושלך על ידי סועדים מפוטמים או שאריות אכילות שנזרקו מן המקרר. השלכת מזון עולה כסף. בערך מיליארד דולר מוצאים מידי שנה בארצות הברית. במזבלות התפרקות פסולת המזון מייצרת גז מתאן, גז רב עוצמה אשר תורם לשינוי האקלים.

ההשלכות הסביבתיות של ביזבוז זה אינן מסתכמות רק במזבלות אלא גם בנפט, מים, וקרקע המשמשות לייצור המזון. מחקר אחד בדק את כמות האנרגיה המושקע במזון מבזבז, בחקלאות, הובלה, ייצור, מכירות, אחסנה והכנה. המסקנה היתה שאנרגיה זו שקולה לשני אחוזים מצריכת האנרגיה השנתית בארצות הברית. על ידי בזבוז מזון, אנו מפזרים כמות רבה ביותר של משאבים, מפחיתים את כמות המזון הזמינה לעניי העולם, ומבזבזים כסף שיכול לשמש למטרות חשובות. על ידי כך שנקשיב לקריאת התורה שלא לבזבז, אנו יכולים להשיג יתרונות אקולוגיים, כלכליים וחברתיים.

הפסוקים המציגים את המצווה מתארים מלחמה נגד אויב חיצוני, אולם הרבנים מדברים על מלחמה פנימית, נגד הנטייה לבזבזנות. הרב הירש מזהה את תכונות המפתח המולידות התנהגות בזבזנית: כעס, גאווה, ומעל הכל אנוכיות. כדי להצניע לכת בלי בזבזנות עלינו לטפח את התכונות ההפוכות, שלווה פנימית, צניעות וחוסר אנוכיות.

על ידי צריכה מחושבת ולא בזבזנית, אנו הופכים להיות בני אדם בריאים יותר ומאוזנים ומקדמים עולם בריא ומאוזן יותר. הלוואי והשינויים שאנו עורכים בחיינו יקרינו על משפחותינו, קהילתנו וכדור הארץ.